

DEVLET: SİYASET SOSYOLOJİSİ EKSENİNDE KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

Galip BAYEZİT¹
Mehmet TAN²

Geliş Tarihi: 29/08/2023
Kabul Tarihi: 14/11/2023

ÖZET

Günümüzde devlet olgusu üzerine yapılan tartışmalar büyük oranda ulus-devlet, küresel sistem projeleri etrafında dönmektedir. Bu çalışmada, devlet olgusu siyaset sosyolojisi bağlamında, siyaset-toplum ilişkisi ekseninde ele alınmaktadır. Ulus-devlet ve küresel siyaset kavramı; uluslararası siyasî-ekonomik yapılanmalar ve etkileri, küresel politikalar ve imparatorlukların çöküşü çerçevesinde tartışılmaktadır. Bu kapsamda “ulus-devletin sonu mu”, “ulusal hükümetlerin kendi ekonomilerini kontrol edemediği bir dönemde ulus-devletin bir geleceği var mı”, “bilşim teknolojilerinin baş döndürücü bir hızda ilerlediği bir dünyada sınırsız bir dünya devleti mümkün mü” sorularına günümüzdeki durum göz önünde bulundurularak cevap aranmaktadır. Son tahlilde, sınırsız dünya devleti fikrinin bir efsaneden ibaret olduğu; bu projenin önündeki en büyük engelin ulus-devlet ve hâlen en etkili düşünce akımlarından olan “milliyetçilik” fikrinin olduğu; millî-manevî değerleri, milleti ve millî kültürü yok sayan bir dünya siyasetinin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Ulus-Devlet, Küresel Siyaset, Globalleşme, Sınırsız Dünya Devleti

¹ Dr., galipbayezit65@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7930-0767

² Doç. Dr. Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, mehmet.tan@siirt.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0398-9961

The State: A Theoretical Evaluation on the Axis of Political Sociology

ABSTRACT

Today, the debates on the state phenomenon mostly revolve around the nation-state and global system projects. In this study, the phenomenon of the state is discussed in the context of political sociology, in the axis of politics-society relationship. The concept of nation-state and global politics; international political-economic structures and their effects are discussed within the framework of global policies and the collapse of empires. In this context, "Is it the end of the nation-state?", "Is there a future for the nation-state at a time when national governments cannot control their own economies?", "Is an unlimited world state possible in a world where information technologies are advancing at a dizzying pace?" The answers to these questions were sought by considering the current situation. In the final analysis, the idea of an unlimited world state is just a myth; The biggest obstacle to this project is the idea of the nation-state and "nationalism", which is still one of the most influential currents of thought; because it has been understood that a world politics that ignores national-spiritual values, nation and national culture is not possible.

Keywords: Politics, Nation-State, Global Politics, Globalization, Borderless World State

GİRİŞ

Siyasetin tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir ve insanların bir arada yaşadığı her toplumda -devletin olmadığı toplumlar da dahil olmak üzere- kuşkusuz siyaset de var olmuştur. Siyaset, devlet ve toplumun birbiriyle olan karşılıklı ilişkisinden dolayı siyaset biliminin konusu olan kavramlar aynı zamanda sosyolojinin de ilgi alanına girmektedir. Devlet, sosyal hayatın hemen her alanını etkileyen bir olgudur. Benzer şekilde birey ve toplum da devletin yapısı ve işleyişine belli bir oranda etki etmektedir. Bu nedenle devlet olgusu siyaset biliminin olduğu kadar siyaset sosyolojisinin de ilgi alanına girmektedir.

Tarihi süreç içerisinde devletin kaynağına ilişkin farklı anlayışlar ortaya çıkmıştır. Aristo, devletin kaynağını ailede, İbn Haldun ve Montesquieu devletin kaynağını kuvvet ve mücadelede aramasına karşın devletin kaynağını biyolojik esaslarda, kolektivitede ve ekonomik olayda arayan görüşler de bulunmaktadır (Erkal vd., 1997: 87).

Tarihin ilk zamanlarından bugüne kadar her devirde bir otoritenin varlığı söz konusu olmuştur. Bu otorite en yüksek düzeyde bir devlet olabileceği gibi belli bir grubun (Tortuk, 2012: 12) veya bir liderin egemenliği şeklinde de ortaya çıkabilmiştir. Sosyal hayatta üç kişi herhangi bir sebeple bir araya geldiğinde aralarından bir kişi mutlaka daha etkin olmuş ve diğerlerini gerek demokratik gerekse cebir ve baskıyla yönetmeye, yönlendirmeye çalışmıştır.

Çalışma, devlet kavramını farklı yönleri ile ele alarak sosyolojik bir açılım ile açıklamayı amaçlamaktadır. Bu izlekte önce devlet, kavramsal olarak irdelenirken siyasî bir otorite bağlamında devlet-siyaset ilişkisi incelenmektedir. Daha sonra sosyal bir olgu olarak devlet kavramı sosyolojik perspektif ile değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.

1. SİYASİ OTORİTE OLARAK DEVLET

Devlet mekanizma olarak siyasî, ekonomik, adli, güvenlik vb. yapılarından teşekkül etmektedir. Özellikle siyasî yapısı ele alındığında

devletin politika alanında oldukça etkin tartışmaların yaşandığı görülmektedir. Bu çerçevede ele alındığında devlet siyasî bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Siyaset kavramını yabancı dilde “politika” anlamına gelmektedir. Yunancada kent, şehir anlamında kullanılan “polis” sözcüğünden türeyen kavram, toplum ve devlet yönetimini ifade etmek için de kullanılmaktadır (Öztekin, 2003: 14).

Devlet, adli, idari, siyasî, güvenlik vb. kurumlardan meydana gelen, daha ziyade siyasî bir bütündür. Aynı şekilde devlet, yasama, yürütme ve yargı güçlerinin anlamlı bir bütün hâline gelmesini ifade eder. İlkel toplumlarda bu anlamdaki siyasî teşkilatlar kurulmadığından devlet de bulunmaz. Bu toplumlarda toplum ile devlet birbirine karışmış haldedir. Kableden millete kadar her insan grubu aynı zamanda bir toplum iken her toplum bir devlet değildir (İşçi, 2004: 5).

Devlet kavramının, otorite ile ilişkilendirilmesi kaçınılmazdır. Otorite, insanların kabul, onay ve itaat ile devletin otoritesini meşrulaştırmaktadır. Diğer taraftan insanlar ile ilgili olması otoritenin toplumsallığına işaret etmektedir. Başka bir ifade ile otoritenin tüm toplumsal alanlarda olması demektir. Kısaca otorite, en az iki insanın bulunduğu aileden başlayarak tüm toplumsal alanlarda karşımıza çıkmaktadır (Kutluay, 2019: 3). Geçmişte olduğu gibi günümüzde de sosyal hayatın hemen her alanında etkili olan bir otoritenin varlığı söz konusudur. Bu otorite günümüzde en üst seviyede modern devletler tarafından temsil edilmektedir. Devlet, olgu veya kavram olarak siyaset biliminin olduğu kadar siyaset sosyolojisinin de ilgi alanına girmektedir. Ancak konunun kavramsal çerçevesini çizerken karşılaşılan en önemli sorunların başında olgunun tanımlanması gelmektedir.

Devlet kelimesinin kökeni Arapça’dan gelmektedir. Kelimenin birinci anlamı “talih, baht”, ikinci anlamı “servet, kısmet”, üçüncü anlamı da “iktidar, egemenlik” şeklindedir. Devlet kelimesinin “talih, baht” anlamıyla kullanıldığı ilk yazılı eser Atebet-ül Hakayık’tır. Yine hukuk, siyaset ve toplum biliminde kullanılan bir terim olarak devlet, toprak bütünlüğüne bağlı

olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık (TDK, 2011) olarak tanımlanmaktadır.

Devlet, “insan, toprak ve egemenlik unsurlarının bir araya gelmesiyle oluşmuş bir varlık” (Gözler, 2007: 4) olarak da tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre devletin ülke, millet ve egemenlik gibi üç unsuru olduğu görülmektedir. Benzer şekilde “devlet, belirli bir ülke üzerinde egemen olmuş milletin meydana getirdiği bir varlıktır” veya “devlet, bir ülke üzerinde yaşayan insan topluluğunun üstün bir iktidara tâbi olmak suretiyle oluşturduğu varlıktır” (Gözler, 2007: 4) şeklinde tanımlamalar yapılmaktadır.

Devlet, belli sınırlar içinde ve ortak bir yaşama tarzına sahip, egemenlik hakkını kullanan, milletin teşkilatlanmış şeklidir. Böylece devletin belli unsurları ortaya çıkmaktadır. Bunlar; coğrafi unsur (ülke), beşerî unsur (millet) ve siyasî unsurdur (egemenlik) (Erkal vd., 1997: 86).

Devlet, belli bir coğrafyada egemen yetkileri haiz siyasal bir örgütlenmedir. Siyaset teorisinde devlet, sosyal hayatın kolektif organizasyonundan sorumlu olması anlamında tipik olarak kamusal olan kurumları kapsar ve vergilendirme yoluyla finanse edilir. Hükümet kurumları, mahkemeler, ordu, millileştirilmiş sektörler, sosyal güvenlik sistemi gibi kurumlar devletin somutlaştığı kurumlardır. Uluslararası alanda devlet, genellikle dışsal bir perspektiften tanımlanmakta ve böylece sivil toplumu kapsamaktadır. Bu açıdan devlet dört unsurla tanımlanmaktadır: Sınırları belirli bir ülke, sürekli bir nüfus, etkin bir yönetim ve egemenlik. Aslında bunun anlamı, devletin ülkeyle eş anlamda olmasıdır (Heywood, 2016: 152). Ülke, vatan gibi kavramlar günlük dilde –yanlış olarak- devletin yerine kullanılmakta ancak bu kavramlar literatürde coğrafi bir alanı ifade etmektedir. Bununla birlikte bilhassa vatan olgusunun bireyler açısından manevi bir anlamı bulunmaktadır.

Devlet ile siyaset arasındaki ilişkiye bakıldığında, devlet olmaksızın siyasetin var olabildiği ancak devletin olduğu yerde siyasetin mutlaka bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla siyaset, hemen her toplumsal yapıda mevcuttur. Nasıl ki siyaset, insanın asla kaçamayacağı bir olguya devlet de

sosyal hayatın daha iyi sürdürülebilmesi açısından gereklidir (Tortuk, 2012: 26).

Devletlerin dışarıya ve içeriye bakan iki yüzü bulunmakta, dışa bakan yüzü, diğer devletlerle ilişkilerinin yanında, dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı koruma sağlayabilme yeteneğiyle ilgilidir. Devletin uluslararası hukuktaki klâsik tanımı devletin unsurları çerçevesinde yapılmaktadır. Devletlerin Hak ve Yükümlülükleri Hakkında Montevideo Konvansiyonunun (1933) 1. maddesine göre bir devletin dört unsuru bulunmaktadır: Sınırları belirli bir ülke, sürekli bir nüfus, etkin bir yönetim, diğer devletlerle ilişkiye girebilme yeteneği. Bu bakımdan bir devletin siyasal varlığı, diğer devletler tarafından tanınmasına bağlıdır (Heywood, 2016: 150).

Devlet türleri ile ilgili sınıflandırma yapılırken en sık başvurulan kriterlerden biri egemenliğin kaynağı ve otoriteyi kullanma şekline göre yapılan tasniftir. Buna göre; toplumda tek kişinin siyasî iktidarı elinde bulundurduğu devletler, bir grubun egemenliği elinde bulundurduğu siyasî rejimler ve egemenliğin halka dayandığı devletler şeklinde bir sınıflandırma yapmak mümkündür. Yine egemenliğin kaynağına göre devletler monarşi, aristokrasi, teokrasi, demokrasi, oligarşi ve tiranlık şeklinde tasnif edilebilir (Platon, 2008).

Montesque devlet olgusu üzerinde yaptığı değerlendirmeleri hükümet tiplerine götürmekte ve üç hükümet türünden bahsetmektedir. Cumhuriyet yönetiminde halkın tamamı ya da bir kısmı yönetimde söz sahibidir. Monarşi yönetiminde bir kişiye bağlı bir yönetim olup belirli ve yerleşmiş yasalar ile yönetimi gerçekleştirmektedir. İstibdat yönetimi ise bir kişinin herhangi bir yasaya göre değil kendi istek ve heveslerine göre bir yönetim söz konusudur (Aron, 2000: 27).

Siyasî otorite olarak ele alındığında devletin bir egemenlik türü olduğu açıkça görülmektedir. Belli koşullar (nüfus, coğrafi alan, yönetim, diğer devletler ile ilişkiler) altında devlet şekillenirken yönetim tarzlarındaki farklılıklar devlet türlerini ortaya çıkarmaktadır. Siyasî bir yapıya sahip olması, devletin siyasî mekanizma olarak işlev görmesini sağlamaktadır.

2. SOSYAL BİR OLGU OLARAK DEVLET

Devlet; siyaset kurumu ve toplumun birbiriyle olan karşılıklı ilişkisinin neticesinde ortaya çıkmış, geçmişten günümüze kadar siyasî ve sosyal otorite olarak varlığını sürdürmüştür. Devlet, sosyal bir kurum olarak hayatın hemen her alanında bulunmaktadır. Aynı şekilde birey ve toplum da devletin işleyişine katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle devlet, siyasî olduğu kadar sosyal bir olgudur.

Devletin olmazsa olmaz gereksinimlerinden biri de hukuk kurallarıdır (Cihan, 2011: 107). Bir siyasî yapı olmanın yanı sıra kolektif olması, hukuk kurallarına dayanması, düzenlilik arz etmesi ve toplumsal yönünün olması devleti sosyal bir olguya dönüştürmektedir. Devlet, toplumsal hayatı düzenleyen, baskı ya da kurallar ile sosyal düzeni kuran bir hüviyete sahiptir. Ayrıca tarihsel olarak da süreklilik arz eden bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Devlet tarihsel bir kurumdur: maddi ve manevi tüm diğer kurum ve grupları hakimiyeti altına almayı başaran bir merkezi yönetim sistemi olarak on beşinci ve on altıncı asırda ortaya çıkmış, genellikle 1648 Westphalia Barışı'nın modern devlet kavramını resmileştirdiği varsayılır. Devletleri egemen birimler kurarak, dünya sahnesinin temel aktörleri yapmıştır. Böylece uluslararası politika, bir devletler sistemi olarak algılanmıştır. Devletler sistemi, aşama aşama Avrupa'dan Kuzey Amerika'ya ve daha sonra 19. asırda Güney Amerika ve Japonya'ya yayılarak, Asya, Afrika, Karayipler ve Pasifik'te sömürgelerin özgürleşmesi süreci sayesinde 20. asırda gerçek anlamda küresel bir sisteme dönüşmüştür. 21. asırda devlet olgusu, her zamankinden daha çok peşine düşülen ve daha popüler bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. 2009'da Birleşmiş Milletler'in 1945'teki 50 devletle karşılaştırıldığında tanıdığı 192 devlet ve aralarında Vatikan, Tayvan, Kosova ve Kuzey Kıbrıs gibi kenarda bekleyen tanınmamış pek çok devlet vardır (Heywood, 2016: 150).

“Devlet, cemiyet hayatının ulaşabileceği en üst seviyedir” (Meriç, 1975: 29). Cemiyetteki diğer her şey gibi devlet de toplum içinde doğmakta

ve toplum içinde yaşamaktadır (Çuhadar, 2007: 65). İbn-i Haldun, toplumların bir arada yaşaması, devlet kurup güçlü bir iktisadi yapı oluşturabilmelerini sahip oldukları asabiyet düşüncesiyle açıklamaya çalışmaktadır (Karagül, 2016: 47). İbn-i Haldun'a göre mademki insanlar sosyal bir varlıktırlar ve birlikte yaşamaya mecburdurlar öyleyse bir yöneticiye ve yönetim sistemine de ihtiyaç duymaktadırlar. Düşman grupların varlığı, cemiyetin her an tehdit altında bulunması gibi nedenlerden dolayı devletin varlığı zorunlu hale gelmekte, güçlü bir asabiyet bağının oluşmasını gerekli kılmaktadır (Yetim, 1994: 20). Organizmacı bir bakışla devleti ele alan İbn Haldun, devletlerin de insanlar gibi doğduğunu, büyüdüğünü ve öldüğünü -yani yıkıldığını- belirtir. Ancak asabiyeti güçlü olanların iktidarlarını zayıflara kabul ettirdiği ve varlığını sürdürdüğünü belirtmektedir (Sır, 2004: 92).

Devletin varlık koşulu açısından önem taşıyan dost ve düşman taraflar bireysel bir durumdan ziyade kamusal bir oluşumla ilişkilidir. Hobbes'un bireylerin birbirlerinin kurdu oldukları şeklindeki düşüncesi, farklı toplumların birbirleri ile mücadelesi söz konusu olduğunda grup içi dayanışmaya dönüşebilir. Herkesin herkese düşman olması demek, toplumsal grupların oluşamayacağı kadar yüksek bir düşmanlık durumunu ifade eder (Zeybekoğlu, 2009: 252).

Devlet uzun bir süredir küresel siyasetin temel birimi ve dünya sahnesinin en önemli aktörü olarak görülmektedir. Üstünlüğü, egemen yetkilerinden kaynaklanmaktadır. Devletler kendi sınırları içerisinde rakipsiz güç kullanırken, dünya siyasetinin bağımsız ve özerk birimleri olarak hareket ederler ya da etmeleri gerekir. Fakat devletler, daha önce hiç olmadığı kadar tehdit altındadır. Özellikle küreselleşmenin ekonomik ve siyasî biçimleri devletin geri çekilme sürecini başlatmış, hatta kimilerinin post-egemen devlet olarak adlandırdığı bir şekil meydana getirmiştir. Buna rağmen diğerleri değişkenlik ve dönüşüm şartlarının, mantıken yalnızca devletler tarafından sunulabilecek bir düzen, istikrar ve yön ihtiyacının her zamankinden daha fazla olduğunun altını çizdiğini belirtmektedir (Heywood, 2016: 149).

Endüstri 4.0, iletişim teknolojileri, bilişim araçları, internet ağları, otomasyon, yapay zekâ, robotik vs. teknolojiler toplumsal süreçleri yoğun bir

şekilde etkilemekte ve ekonomiyi dönüştürmektedir (Çoban ve Uzun, 2022: 101). Küreselleşme ile birlikte ekonomide karşımıza etkin ve kontrol edilemeyen küresel bir güç olan uluslararası şirketler çıkmaktadır. Temel hedef kâr olmasından dolayı bütün hüküm ve koşullar bu çerçevede inşa edilmektedir. “Güçlü” küreselleşme devletlerin uluslararası politikalarına ve yerel kararlarına, uluslararası şirketler ve uluslararası hükümetler organizasyonları aracılığıyla bazı engellemeler ve sınırlamalar getirmekte ve bu durum devlet egemenliğini ve özerkliğini erozyona uğratmaktadır (Yeates, 2002: 70-71).

3. DEVLET OLGUSUNA KURUCU SOSYOLOGLARIN YAKLAŞIMLARI

Sosyolojinin kurucu isimleri arasında Marx, Durkheim ve Weber bulunmaktadır. Söz konusu kurucu isimlerin devlet olgusuna yaklaşımları sosyolojik çözümleme açısından önem kazanmaktadır. Her birinin devlet ile ilgili görüşleri birbirinden farklı olmakla birlikte önemli görüşler ortaya koymaktadırlar.

Marx, devletin ve siyasetin toplumun ekonomik ve ideolojik yapılarıyla ilişkisini inceleyerek açıklar. Devletin oluşumunun temelinde, toplumun kontrolü altında yer alan bazı işlevlerin, emeğin toplumsal bölünmesi, özel mülkiyet ve sınıfsal egemenlik ilişkilerinin yerleşmesiyle birlikte siyasal işlevlere dönüştüğü görüşü vardır. Bu süreçte, başlangıçta toplumsal çıkarların korunması amacı zamanla, çoğunluğun azınlık tarafından sömürüldüğü bir üretim biçiminin korunmasına dönüşmüştür. Marx ve Engels'e göre, devletin varoluş nedeni, toplumdaki sınıflar arasındaki çatışmaların ortaya çıkmasıdır. Bu sınıf çatışmaları sürdükçe ve sınıf hâkimiyeti devam ettikçe devlet de varlığını sürdürecektir (Özer ve Kartal, 2023: 176).

Hegel ve onun devamcısı Marx, devletin sınıf çatışmasının zorunlu bir sonucu olarak doğduğunu, devletin fonksiyon alanı ve fonksiyon usulünün toplum tarafından atandığını, dolayısıyla devletin toplumdaki belli bir sınıfın

menfaatini korumak için otoritesini sürdürdüğünü savunmaktadırlar. Onlara göre “devlet, açıkça sömürülen sınıfa bastırma aracıdır” (Heywood, 2014: 98).

Her sınıfın mücadelesi aynı zamanda politik bir mücadeledir ve bu sınıf mücadelesi tarihin ilerlemesini yönlendiren bir etkidir. Toplumsal kurumlar ve devlet yapısı yerine, egemen sınıfların çıkarlarını yerine getirmek üzere oluşan bir iktidar durumu söz konusudur (Marx ve Engels, 2019). Marx devleti, güçlü bir kesimin zayıf kesim üzerinde egemenlik kurduğu ve bu egemenliğin örgütlü bir biçimde yürütüldüğü bir yapı olarak değerlendirmektedir. Devlet, topluma dışarıdan dayatılan bir güç değil, aslında toplum içinde üretilen bir kuruluştur. Başka bir deyişle, devlet, toplumdaki ekonomik çıkar çatışmalarının bir sonucu olarak doğmuş ve güçlendikçe toplumun üzerine çıkmış, toplumla bağları zayıflamış bir yapıdır. Devlet, tarih boyunca varlığı devam eden bir kuruluş değil, belirli bir iktisadi gelişme noktasında toplumun sınıflara ayrılması sonucu ortaya çıkan bir kavramdır. Sınıfsal yapının neden olduğu devlet fikri, bu yapı kaybolduğunda da ortadan kalkacaktır (Özkaya, 2020: 325). Marx devletin toplumsal çıkarlar temelinde teşekkül ettiğini kabul etmekle birlikte egemen sınıfın çıkarını korumaya yönelik bir yapıya dönüştüğünü ve sınıfsal yapının kaybolması halinde devletin yapısının da kendiliğinden kalkacağını düşünmektedir.

Marx'a göre devlet, sahip olduğu güç ve aygıtlar aracılığıyla toplumun ezilen veya sömürülen kesimlerini kontrol altına alır. Ona göre devlet, "toplumun bütün bedenini saran ve tüm boşlukları tıkayan korkunç bir asalak yapının bir yansımasıdır." Devlet, toplumdaki özel mülkiyetin koruyucusu olmakla birlikte, sömürü ilişkilerinin sürmesini sağlayan bir araç olarak işlev görür. Marx'a göre, tüm tarihsel dönemler boyunca devlet, egemen sınıfın lehine çalışmıştır. Modern devlet bağlamında ise Marx, devletin yürütme yetkisinin, burjuvazinin işlerini yürüten bir organ olarak faaliyet gösterdiğini düşünmüştür (Kızılcılık, 2017: 180).

Durkheim, devletin ekonomiye gerektiği durumlarda müdahale etmesi gerektiğini savunsa da sanayi ve ticari faaliyetlerin normal koşullarda serbest akışına izin verilmesi gerektiğine inanır. Durkheim'e göre, devletin ekonomik alandaki ahlakî ve ahlakî olmayan düzenlemelerden dışlanması, ekonominin

giderek karmaşıklaştığı ve devletin yetersiz kaldığı anlamına gelir. Bu durum iş bölümünü tehlikeye sokabilir. Ekonomik yapı ahlakî kısıtlamalardan ayrıldığında ve devlet düzenlemelerde yetersiz kaldığında, sınıf çatışmaları ve sosyal adaletsizlikler nasıl çözülebilir? Durkheim, bu sorunun cevabını meslek örgütlerinde görür (Aydın, 2014, 220).

Durkheim, devlet ile ilgili analizinde ahlak kurallarını önemsemektedir. Burada devlet ve birey ilişkisini ahlak kaidelerini esas almak suretiyle uyum sağlanabileceğini ifade ederken egemen otorite olarak devleti tayin etmektedir (Becer, 2017: 822-823). Durkheim, ahlakî kontrole büyük önem vermektedir. Onun nazarında insanların birbirini tanıması ve yakın ilişkiler geliştirmesi ahlakî kontrolle söz konusu olabilmektedir. Toplumsal yaşamda bazı sınırlamalar gerekli olduğu için ahlakî kontrol bu sınırlılıkları belirleyebilmektedir. Burada toplumsal hayatın genişlemesine bağlı olarak devletin ve toplumun ahlakî kontrolü sağlamada güçlükler çekmektedir. Modern toplumlar bu çerçevede devlet ve fert arasındaki mesafenin artmasına bağlı olarak devletin etkin ve sürekli bir ahlakî kontrolü gerçekleştirmesi zorlaşmaktadır. Burada Durkheim çözüm olarak mesleki uzmanlaşmayı çare olarak görmektedir. Meslek örgütleri ahlakî hayatın merkezini oluşturabileceğine dikkat çekmektedir (Özyurt, 2007: 107).

Durkheim ve Weber, devletin önemini ele almışlardır. Ancak, Durkheim devlet yöneticileri hakkında iyimser bir görüşe sahipken, Weber devlet yöneticilerinin baskıcı olabileceğini ve devlet kaynaklarını kişisel çıkarları için kullanarak diğerlerini baskı altına alabileceklerini dile getirmiştir. Başka bir açıdan, devletin gücü meselesi vardır. Weber bu konuda oldukça fazla yazmış olmasına rağmen, Durkheim için güç mücadelesi ve bunun sonucunda toplumsal yaşamın şekillenmesi merkezi bir öneme sahip değildir. Durkheim'a göre, sınıf çatışmaları ve gücün kötüye kullanımı, aslında sosyal dayanışmanın ve ahlakî denge bozulmasının sonucudur (Aydın, 2014, 220).

Weber (2006: 132) devleti, “belli bir arazi içinde, fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde (başarıyla) bulunduran insan topluluk” olarak

tanımlamaktadır. Bunun yanı sıra devlet kavramını açıklarken temel özelliklerini öne çıkarmaktadır. Ona göre devlet kuralların uygulanmasında idarecilerin yasal olarak fiziki güç kullanma tekeline sahip olan “kurumlaşmış nitelikteki siyasal bir girişimi” anlatmaktadır. Devletin iktidar ilişkilerinde yeri geldiğinde şiddet kullanma yetkisi ve hakkı bulunduğu dikkat çeker (Durdu, 2009: 40).

Weber’in hem bürokrasi hem de otorite biçimleri değerlendirmeleri onun devlet ile ilgili görüşlerin anlaşılmasında önem arz etmektedir. Weber, bürokrasi ile devletin egemenliği sağlandığını ifade ederken, bürokraside görevli kişilerin görevine uygun bir eğitimin alması ve görevi ile ilgili olarak uzmanlaşmış olması gerektiğine dikkat çeker. Weber, devlet ile ilgili görüşlerinde önemli bir unsur da egemenliktir. Egemenliğin kaynağı ve dayanakları devletin varlığını yakından etkilemektedir. Nihayetinde otorite sağlandığında devlet egemenliği ortaya çıkmaktadır (Karasoy, 2009: 498). Devlet egemenliği Weber’in otorite kavramıyla gerçekleşmektedir. Burada Weber’in otoritenin kaynağına ve dayanağına göre geleneksel, karizmatik ve rasyonel otorite olarak ayırma götürmektedir. Geleneksel otoritede, geleneğin kutsallığına, karizmatik otoritede kişinin kahramanlığına bir bağlılık söz konusu iken rasyonel otoritede yasalara bağlılık esastır (Weber, 2012: 334-335). Her bir otorite biçimi ya da dayanağı devletin meşru egemenliğine işaret etmektedir.

Sosyolojinin kurucu isimleri olan Marx, Durkheim ve Weber’in devlet olgusuna yaklaşımları birbirinden farklıdır. Marx, kapitalizm, sınıf mücadelesi bağlamında değerlendirirken Durkheim ahlakî kontrol çerçevesinde değerlendirmektedir. Weber ise siyaset sosyolojisi alanında yaptığı çalışmalar ile devlet kavramını bürokrasi ve otorite bağlamında değerlendirmektedir. Marx, Durkheim ve Weber’in yanı sıra Ernest Gellner, Anthony Giddens, Jürgen Habermas gibi çağdaş teorisyenler de devlet teorisine ve siyaset sosyolojisine katkıda bulunmuşlardır.

Gellner (1983), özellikle milliyetçilik, modernite ve devletin rolü gibi konularda önemli katkılarda bulunmuştur. Gellner'a göre, modern devletin temel görevlerinden biri toplumun içindeki farklı grupları ve bireyleri bir

arada tutmaktır. Devlet, yasaları ve kuralları uygulayarak toplumsal düzeni korur. Ayrıca ekonomik kalkınmayı teşvik eder, kamu hizmetleri sağlar ve savunma gibi temel işlevleri yerine getirir.

Giddens, modernleşmenin toplumları büyük ölçüde değiştirdiğini ve bu değişimin devletin rolünü de dönüştürdüğünü savunur. Ona göre, modernleşme süreci, merkezi otoritenin arttığı ve devletin vatandaşların yaşamları üzerinde daha fazla etkiye sahip olduğu bir toplumsal dönemi işaret eder. Yine Giddens'a göre, risk toplumunda devletin rolü, bireyleri ve toplumları mevcut risklere karşı korumak ve yönlendirmek için daha fazla sorumluluk üstlenmek olacaktır (Giddens, 2008).

Habermas'ın devletle ilgili görüşleri, kamusal alanın merkezi bir rol oynadığı bir çerçeveye dayanır. Ona göre, kamusal alan, vatandaşların özgürce fikirlerini ifade edebildikleri ve tartışabildikleri bir alanı ifade eder. Bu alan, demokratik bir toplumda politika konularının tartışıldığı ve toplumsal normların şekillendiği yerdir. Habermas, bu kamusal alanın işleyişini ve demokrasiyi desteklemek için kamusal iletişimin önemini vurgular. Habermas, devletin adaleti sağlama ve hukukun üstünlüğünü koruma görevine vurgu yapar. Ona göre, devlet, farklı toplumsal grupları adil bir şekilde temsil etmeli ve hukukun üstünlüğünü korumalıdır (Habermas, 2015).

4. SINIRSIZ BİR “DÜNYA DEVLETİ” MÜMKÜN MÜ?

Devlet, iktisadi faaliyetlerin üç temel aktöründen biridir. Bu nedenle farklı noktalarda birçok işlevi yerine getirmektedir. Sınırsız dünya devleti, bu işlevlerin önemli bir kısmının gayri faal duruma gelmesine yol açacaktır (Tiyek, 2020: 131). Sınırsız bir dünya efsanesi; devletin kontrolünden sıyrılan ulus-ötesi süreçlerin hâkim olduğu bir dünya siyaseti imajı, olsa olsa büyük bir abartmadır. Örneğin ulusal ekonomiler, basitçe sınırsız bir küresel ekonomi içinde hazmedilmemiştir. Çünkü sınırlar arasında yapılandırılmış çok daha fazla ekonomik etkinlik, devletlerin sınırları içerisinde yapılmaktadır. Üstelik küreselleşme eğilimlerinin mutlaka devletleri güçsüzleştireceğini söylemek bizi yanlış yönlendirir. Aslında devletler, küresel ekonomiye kendi

ulusal çıkarlarını ilgilendiren nedenlerle katılmayı tercih etmektedir (Heywood, 2016: 163).

Küreselleşme, ülkelerin, birbirlerinin hükümlerine haklarına saygı göstererek, bölgesel veya küresel olarak yakın ekonomik veya siyasî iş birliği kurmaları ve birbirlerini tanımladıkları ortak bir pazara kavuşmalarıdır. Küreselleşme, teknolojide ve bilgide standartlaşma, sermayenin çok uluslu hale gelmesi, sermayenin hareketliliği, mal ve hizmet arzının parçalanarak ülke veya firma düzeyinde üretimin belirli bir bölümünün üstlenilmesi, belirsiz rekabetçi bir ortama uyum zorluğu, daha ziyade bilgi üretimi ile eşanlamlıdır (Erkal, vd., 1997: 122-123).

Siyasal küreselleşme, uluslararası örgütlerin giderek artan önemini ifade etmektedir. Bunlar, tek bir devlet içerisinde değil, çeşitli devletlerden oluşan uluslararası alanda etki oluşturmaları açısından ulus-ötesi örgütlerdir. Fakat siyasal küreselleşmenin doğası ve devlet açısından sonuçları, hükümetler arası veya ulus-üstü bir modele dayanıp dayanmadıklarına göre değişmektedir. Hükümetler arası uluslararası örgütler, devletlere en azından teorik olarak egemenliklerini feda etmeden davranışlarını uyumlaştırma mekanizması sunmaktadır. Diğer taraftan ulus-üstü kurumlar, kendi iradelerini devlete dayatabilir. Bununla birlikte çoğu düşünür, siyasal küreselleşmenin, onun ekonomik ve kültürel biçimlerinden dikkate değer ölçüde daha geride olduğunu kabul etmektedir (Heywood, 2016: 156).

Küreselleşme ile siyaset ilişkilendirildiğinde, siyasetin gücünün zayıfladığı ya da tamamen kaybolduğu yönündeki düşünceler farklı cephelerde yaygınlık kazanmaktadır. Küreselleşmenin siyaseti zafiyete uğrattığı birçok bakımdan doğru görünmekle birlikte, bu durumu ortaya çıkaran tabii bir küreselleşme değil, küreselleşme siyasetidir. Zira küreselleşme bir ideoloji olarak ortaya çıktığından beri, bizzat siyaset alanı içinde yer almış hatta kendisi bir tarz-ı siyaset olmuştur (Tatar, 2008: 26).

Küreselleşme millet gerçeğini hayale dönüştürme gayreti ile dünya vatandaşlığı hayalini gerçekleştirme peşine düşmekte, milletlerin direnişi karşısında da hayalet görmüşe dönmektedir. Bu çerçevede küreselleşmenin siyaseti, dünya denilen “vatan”da “dünya vatandaşlığı” üzerine inşa edilmeye

çalışılmaktadır. Milletlerden değil bireylerden oluşan bir siyasî yapı haline dönüştürülmeye çalışılan bu vatanda siyaset, millî devletler üzerinden değil “dünya devleti” kurgusu çerçevesinde şekillenmektedir. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta bireylerin nihayetinde –millî olsun veya olmasın- bir devlete bağlanmaya çalışılıyor olmasıdır. Dolayısıyla da söz konusu devlet bir siyasî rejime ihtiyaç duymaktadır. Ancak devlet olarak tasavvur edildiğinden rejim de tektir. Rejimin farklı idrakine dahi tahammül yoktur. Çünkü kürenin kendisi yegâne bir köydür ve köye bir muhtar yetmelidir. Burada tartışmalar “küresel yönetim” çerçevesinde verilirken, yönetimin küresel olmayacağı düşünülmemektedir (Tatar vd., 2007: 45).

Yönetişim, yönetimden daha kapsamlı bir kavramdır. Hâlâ, üzerinde uzlaşmış veya yerleşik bir tanımı olmamasına rağmen, genel anlamda, toplumsal yaşamın çeşitli düzenlenme biçimlerini ifade eder. Dolayısıyla yönetişim, temel türleri arasında, piyasalar, hiyerarşiler ve ağlar bulunan bir süreçtir (veya süreçler bileşkesi). Yönetişim, yönetimi de kapsayabileceği gibi, yönetim olmadan yönetişim de mümkündür. Yönetişimin tipik özelliği, devlet/toplum ayrımının belirsizleşmesi (özel kurum ve kuruluşlar, kamusal olanlarla yakın iş birliği içinde çalışır) ve çok sayıda düzey veya katmanın (muhtemelen yerel, ulusal, bölgesel ve küresel) sürece dâhil olmasıdır. Uluslararası ilişkileri düzenleyen süreçlerden söz ederken, ‘küresel yönetişim’ ifadesi giderek daha fazla kullanılmaktadır (Heywood, 2016: 164).

Gelir dağılımındaki eşitsizlik, dünya üzerinde ve ülkeler arasında önemli bir sosyal ve ekonomik sorundur. Bu sorun, birçok ekonomik, siyasî ve toplumsal soruna yol açabilir ve çözülmesi gereken önemli bir konudur (Konat ve Temiz, 2019: 471). Küreselleşme süreci ile birlikte, yeni bir dünya düzeni olarak öne sürülen projeler; işsizlik, eşitsizlik, dışlanma ve yoksulluk gibi konuları günümüzün en fazla tartışılan meseleleri arasına taşımıştır. Bu durum hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkeler için büyük bir sorun haline gelmiştir. Yoksulluk, yerel bir sorun olmaktan çıkarak küresel bir problem halini almış ve küreselleşme süreci, bu sorunun daha karmaşık ve yaygın hale gelmesine neden olmuştur (As, 2017: 40). Benzer şekilde günümüzde doğal madenlerin, enerjinin ve kıt kaynakların paylaşımı da adaletsiz bir şekilde

yapılmaktadır (Kavaz ve Özbuğday, 2016: 332). Küreselleşmeyle birlikte eşitsizlik ve adaletsizliğin daha da derinleştiği görülmektedir.

Post-fordist dönemde ulusal sınırların aşılmasını sağlayan teknolojiler ortaya çıktı. Bir yerden başka bir yere ürün taşımak kolaylaştı ve bu yüzden yurt içinde efektif talebi sağlama amacı da ortadan kalktı. Bunun yanında bilgisayar teknolojisine geçilmeye başlandı. Gelişen teknoloji ile birlikte bir yerden başka bir yere sermayenin hareketi hızlandı. Diğer yandan da enflasyon ve işsizlik oranında artış ortaya çıktı (Ünal, 2012: 39).

Küreselleşmeyi, bir başka açıdan batının sömürgecilik politikalarının aracı olarak değerlendirmek mümkündür (Aça ve Durgut, 2004). Günümüzde ağırlıklı olarak küreselleşme hedefli bir dünya devleti ya da bütün küreyi tek bir vatana dönüştürmeyi amaç edinmiş yeni tasarımlar söz konusudur. Küresel ölçekli çabalar, millî kültürü yok saydığından dayatma olmaksızın gerçekleştirilemez. Bireyi kendi vatanına duyduğu bağlılıktan koparmadan dünya vatandaşlığı kitlesine katmak mümkün değildir. Küreselleşmenin sömürgecilik boyutu, doğrudan işgal yerine vatan anlayışını ortadan kaldırarak nüfuz etme istikametinde işlediği göz önünde bulundurulduğunda, aşınmakta olan millet ve vatan esaslı yapıların dağıtılması için ortaya atılan tasarımlar daha iyi anlaşılmalıdır (Tatar, 2008: 157).

Ulus-devlet, örtüşen vatandaşlık ve milliyet bağlarıyla bir araya gelmiş, yani siyasal ve kültürel kimliğin örtüştüğü bağımsız siyasal bir toplumdur. Böylece ulus-devletler, Mazzini'nin hedefini yansıtmaktadır: Her ulusa bir devlet, tüm ulus için tek devlet. Modern devletlerin çoğu ulus-devlettir. Yani klâsik milliyetçilik sayesinde ulus, siyasal yönetimin temel birimi olarak kabul edilmiştir. Ulus-devlet terimi, genel ve akademik bazı söylemlerde devletle eşanlamlı hâle gelmiştir (Heywood, 2016: 208).

Gellner, modern toplumların vazgeçilmez bir özelliğinin merkezi otoriteye dayalı ulus-devletler olduğunu savunur. Ona göre, modernleşme süreci, geleneksel toplumları parçalayarak yerine merkezi otoriteyi ve ulusal kimliği getirir. Gellner, milliyetçiliği modern devletlerin bir yan ürünü olarak görür. Ona göre, modern devletlerin ulusal kimlikler oluşturmak ve sürdürmek için milliyetçiliğe ihtiyaçları vardır (Gellner, 1983).

Covid-19 pandemisiyle küresel güçler, “dijital devlet”in provasını yapmışlar ancak mevcut konjonktürün (şartların) buna uygun olmadığını görmüşlerdir. Zira sınırsız bir "dünya devleti" kavramı, karmaşık bir konudur ve birçok farklı görüş ve perspektif içermektedir. Bu tür bir "dünya devleti"nin mümkün olup olmadığını değerlendirmek için birkaç önemli noktayı göz önünde bulundurmak gerekir. Bunlardan birincisi uluslararası ilişkiler ve egemenlik kavramlarıdır. Egemenlik, uluslararası ilişkilerin temel bir ilkesidir ve uluslararası hukuk çerçevesinde tanınır. Bu nedenle, sınırsız bir "dünya devleti" fikri, egemen ulus-devletlerin egemenliklerinden feragat etmelerini gerektirir, ki bu mevcut konjoktörde pek mümkün görünmemektedir. İkincisi kültürel ve tarihsel farklılıklardır. Dünya genelinde çok çeşitli kültürel, tarihsel ve siyasî farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar, toplumlar arasında anlaşmazlıklar ve çatışmalar meydana getirecektir. Üçüncüsü, bir dünya devletinin tek merkezden yönetilmesi, dünya nüfusunun karmaşıklığı ve coğrafi uzaklıklar gibi pratik sorunlarla karşı karşıyadır. Yine, sınırsız bir dünya devletinde, tüm insanların haklarına saygı gösterilmesi ve demokratik ilkelere uyulması gerekecektir. Bu tür bir yapıyı oluşturmak ve sürdürmek oldukça zor görünmektedir. Son olarak toplumsal kabul ve istek ile ilgili engeller söz konusudur. Sınırsız bir "dünya devleti" fikri, toplumların ve ulus-devletlerin bu tür bir yapıyı kabul etmelerini gerektirir. Toplumların bu konuda istekli olmaları ve ulus-devletler tarafından bu düşüncenin kabul görmesi mümkün değildir.

Özetle, sınırsız bir "dünya devleti" fikri, birçok zorlukla karşı karşıyadır ve pratikte uygulanması oldukça karmaşık bir süreci gerektirir. Uluslararası ilişkilerde egemen ulus-devletlerin rolü, tarih boyunca önemli olmuştur ve uluslararası düzen bu temel prensiplere dayanmıştır. Bu nedenle ulus-devletler var oldukça sınırsız bir dünya devleti mümkün görünmemektedir. Ancak, küresel sorunların çözümü için daha yakın iş birliği ve koordinasyon arayışlarının gerekli olduğu da gözardı edilmemelidir.

5. ULUS-DEVLETİN GELECEĞİ

Ulus-devlet, günümüzdeki modern devlete karşılık gelmektedir. 15. asırda ortaya çıkan ulus-devlet modeli, küreselleşmenin etkisiyle değişim dönüşüm geçirmiştir (Uğuz ve Saygılı, 2016: 128). Devletin veya en azından ulus-devletin karşı karşıya kaldığı en önemli tehdit küreselleşmedir. G-8, BM, AB, NATO gibi küresel örgütlenmeler siyasî küreselleşmeyi (Heywood, 2007: 143-144), IMF, G-20, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi yapılanmalar ekonomik küreselleşmeyi desteklemektedir.

Hiper-küreselci olarak bilinen kişiler tarafından geliştirilen en uç versiyonunda devlet, içi boşaltılmış ve aslında gereksiz hâle gelmiş görülmektedir. Diğer taraftan realistler küreselleşmenin, dünya siyasetinin temel niteliğini, yani başlangıç dönemlerinde olduğu gibi egemen devletlerin sınırları içerisinde neler olup bittiğinin temel belirleyicisi olduğu ve dünya sahnesinin temel aktörleri olmayı sürdürdüğü gerçeğini değiştirmediklerini savunma eğilimindedir. Fakat bu iki görüş arasında, küreselleşmenin devletin rol ve öneminde ve egemenliğin doğasında niteliksel değişikliklere neden olduğuna dikkat çeken fakat bunların, devletin gücünü artırmak veya azaltmaktan ziyade devleti dönüştürdüğünü vurgulayan üçüncü yaklaşım da vardır (Heywood, 2016: 152-154).

Savaş sonrası dönemde devletlerin uluslararası alanda otoritelerinin zayıfladığı, sermayeyi ellerinde bulunduranların artık toplum ve ekonomi üzerindeki tek siyasî otorite olduğuna inanılan devletlerden daha güçlü oldukları görülmektedir (Held ve McGrew, 2008: 156).

Ulus-devletin süregelen cazibesi; vatandaş kitlelerinin bağılıklarından yararlandıkları sürece, devletlerin başat konumlarını kaybetmeleri düşük bir olasılık gibi görünmektedir. Devletlerin çoğunun ulus-devlet olması nedeniyle dünyanın en güçlü ideolojik akımı olan milliyetçiliğin devamı bunu güvence altına almaktadır. Kozmopolitinizim, kültür veya etnisiteye dayalı bağılıklar gibi rakip öğretiler, milliyetçilikle karşılaştırıldığında ikincil öneme sahiptir (Heywood, 2016: 163).

Ulus-devlete destek veren bu argümanın diğer yönü ise şöyledir: Çeşitli türden küresel süreçler kimilerinin sandığı kadar güçlü değildir. Sözgelimi, küresel ekonomi, ABD dahil pek çok ülke bünyesindeki ekonomilerle kıyaslandığında gerilemektedir. Bir başka örnek de ABD ve diğer ülkelerin geçirgenliğine kanıt olarak gösterilen güçlerin, on dokuzuncu asrın sonları ile yirminci asrın başlarında çıktığı zirveden artık aşağı doğru somut şekilde inişe geçmekte oluşudur (Ritzer, 2011: 166).

Yirmiler Grubu (G-20) Mâliye Bakanları ve Merkez Bankası Başkanları, 1990'ların sonlarındaki mali krizlere bir tepki olarak ve yeni doğmakta olan temel ülkelerin küresel ekonomik tartışmalar ve yönetişimin merkezinde yeterince yer almadığının fark edilmesiyle 1999'da kuruldu. G-20'nin yükselişi, potansiyel bir tarihî değişimin işareti olarak görüldü, G-20'nin kapsama derecesi ve temsil edici niteliği, mevcut ekonomik gerçekleri daha iyi yansıtan kurumsal yeni bir dünya düzeninin doğuşuna işaret ediyor olabilir ve küresel meşruiyeti daha fazla olabilir. G-20 ile karşılaştırıldığında, G-8, IMF, Dünya Bankası ve BM (Güvenlik Konseyi aracılığıyla), küresel karar alma sürecini sadece az sayıda devlete odaklamıştır. G-20'nin temel aktörleri de küreselleşmenin nispeten düzenlenmiş bir biçimi olsa da piyasa ve küreselleşmeyi tercih eden ana-akım iktisat felsefesine sıkı sıkıya bağlıdır (Heywood, 2016: 155).

Küresel sahnede ulus-devletin her şeye rağmen başrolde olduğu, küreselleşmeyle yüzleşmede en azından bazı güçlerini hala koruduğunu, ulus devletin küreselleşme karşısında etkinlikleri bakımından farklılık gösterdiğini ve ulus-devletin çöktüğü yönündeki iddiaların büyük ölçüde abartıldığını ileri süren argümanlar göz ardı edilemez (Ritzer, 2011: 165). Küreselleşme, milletlerarası ilişki düzeni olarak, millî devletleri ortadan kaldıramamış, ancak ekonomik ve siyasî etkileri bakımından bazı devletlerin güçlenmesine bazılarının da zayıflamasına neden olmuştur (Erkal vd., 1997: 89).

Küreselleşmeye ilişkin en çok tartışılan ve üzerinde konuşulan Marksist değerlendirmelerden biri Michael Hard ve Antonio Negri'nin "imparatorluk" isimli tezleridir. İmparatorluk, en özet haliyle "merkezsiz küresel hakimiyet"

olarak tanımlanabilir. İmparatorluk, henüz tam olarak mevcut değildir ancak onun değişkenlerini algılayabiliyoruz. Dolayısıyla şimdilerde oluşum halindedir. Postmodernist toplum teoriyle ilgili çekinceleri bulunsada yazarlar bu tezde, küresel ekonominin post-modernleşmesini analiz ediyorlar. Modernite ve emperyalizm arasında bir bağlantı kuruyorlar; dünyanın dört bir yanındaki bölgeleri, özellikle ekonomik düzlemde kontrol eden ve sömüren ülkenin/ülkelerin emperyalizmin merkezinde yer almış olması da onun tanımlayıcı niteliği olarak gösteriliyor. Postmodern bir hamleyle, yazarlar bu süreci merkezlessayıyor ve böylece imparatorluğu da post-modern çağda, merkezinde herhangi bir ülke (ya da başka bir oluşum) olmaksızın böyle bir hâkimiyetin mevcut olduğu bir gerçeklik olarak inceliyorlar. Bu argümanı başka bir şekilde ifade edecek olursak; modern egemenliğin izleri bir yere kadar sürülebilir; ancak imparatorluk olarak sahip olduğu postmodern biçimiyle egemenlik hiçbir yerde olan haliyle mevcuttur çünkü hiçbir merkezi yoktur, yersizleştirilmiştir. Mekândan bağımsız hale getirilmiştir. Gerçekte ise iletişim formundadır ve onun belirtileri ve gerçekliği her yerdedir (Ritzer, 2011: 152).

İmparatorluk dünyayı tek bir mantık kuralıyla yönetir; ancak imparatorluğun merkezinde hiçbir güç yoktur. Tek bir komuta kaynağı yerine, güç bütün topluma ve yerküreye dağılmış haldedir. Hatta ABD bile, günümüz dünyasındaki görünür egemenliğine rağmen, bu anlamda bir imparatorluk değildir ve Hardt ile Negri'nin kastettiği anlamda bir imparatorluğun merkezinde de bulunmaz. Yine de ABD'nin egemenliği imparatorluk yöneliminde öncü güç oluşturur ve ABD günümüz dünyasında ayrıcalıklı bir konumu işgal etmeyi sürdürmektedir. Ne var ki o da yerini imparatorluğa bırakma sürecindedir. İmparatorluğun coğrafi ya da ülkesel sınırları yoktur (ya da olmayacaktır). Tarihi erteleme ve sonsuza dek var olmayı istemesi bağlamında geçici sınırlardan da yoksun olacak gibi görülebilir. Ayrıca toplumsal dünyanın derinliklerine doğru genişleme peşindeyken, alt sınırdan da yoksun gibi görülebilir (Ritzer, 2011: 152).

Ulus-devlet açısından önemli risklerden biri ekonominin küresel bir hüviyet kazanmasıdır. Bilhassa kripto para olgusu birçok problemi

beraberinde getirmektedir (Köstekçi ve Köse, 2023). Ulus-devletin önündeki tehditler iki boyutlu olarak devreye girdi. Birincisi, ulus-devlet ekonomideki yetkilerini ulus-üstü kurumlara devretmek durumunda kaldı. IMF ve Dünya Bankası küresel çapta etkili olmaya başladı. İkincisi bölgesel anlaşmalarla kurulan NATO gibi ulus-üstü küresel örgütlenmelerdir (Kazgan, 1994: 34).

Tarihin, ulus-devletin yanında olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Birinci ve ikinci dünya savaşları ile komünizmin çöküşü gibi önceki asırda meydana gelen üç büyük olayın her biri siyasî bir örgütlenme ilkesi olarak ulus kavramına ciddi şekilde ivme kazandırmıştır. SSCB'nin yıkıldığı 1991'den bu yana kurulan on sekiz yeni devlet ulus-devlet olduklarını ilan etmişlerdir. Ulus-devlete güç kazandıran argümanlardan biri de onun hem kültürel hem de siyasî birlik ruhuna dayanmasıdır. Dolayısıyla bağımsız ulus-devletler karşı konulamaz güçler olduklarına, nihai olarak uygulanabilir tek siyasal birim olduklarına inanmakta haklılardır (Heywood, 2007: 177).

Küreselleşme ile ilgili buraya kadar yapılan tartışmalardan, küreselleşmenin ekonomik, kültürel ve siyasî olmak üzere üç boyutunun olduğu anlaşılmaktadır. Küreselleşmenin açık bir şekilde batı projesi olduğu, uluslararası siyasî ve ekonomik yapılanmalar vasıtasıyla hedef ülkeleri sövmeyi amaçladığı görülmektedir. Küresel güçler, IMF gibi ekonomik yapılanmalar üzerinden hedef ülkeleri siyasî ve ekonomik olarak denetim altına almayı amaçlamaktadır. Kabile/aşiret sisteminin hâkim olduğu dönemde ağa, köylüyü sürekli borç altında tutmaya çalışmakta, bu şekilde her istediğini yaptırabileceğine inanmaktadır. Bu şekildeki geleneksel taktik aslında küresel güçlerin IMF gibi örgütler yoluyla kullandıkları stratejiyle benzerlik arz etmektedir. IMF'in girdiği çoğu ülke uzun süre ekonomisini toparlayamamıştır.

SONUÇ

Çalışmanın sonucunda sosyolojinin kurucu isimlerinin devlet olgusuna farklı bakış açıları sundukları görülmüştür. Marx'a göre devletin varlığı, toplumdaki sınıf çatışmaları sürdüğü sürece devam edecektir. Durkheim, devleti ahlakî kontrolün bir aracısı olarak görmüştür. Ona göre devletin

görevi, toplumsal dayanışmayı ve ahlakî dengeyi korumaktır. Weber, devleti otorite ve bürokrasi bağlamında ele almıştır. Ona göre devlet, fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekeline alan bir siyasal girişimdir. Çağdaş teorisyenlerden Ernest Gellner, Anthony Giddens ve Jürgen Habermas gibi düşünürler, devletin rolünü modern toplumun gereksinimlerine göre değerlendirmişlerdir. Gellner, toplumları bir arada tutma ve düzeni sağlama işlevi açısından devleti incelemiştir. Giddens, modernleşmenin toplumları ve devleti nasıl dönüştürdüğünü ele alırken, Habermas kamusal alanın önemini vurgulamış ve demokrasiyi desteklemiştir. Bahse konu teorisyenlerin devlet hakkındaki görüşleri, sosyolojinin farklı perspektiflerini yansıtır ve devletin toplumsal, ekonomik ve siyasî rolünü anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Sonuç itibarıyla devletin ekonomik, siyasî ve toplumsal işlevleri yerine getiren önemli bir aktör olduğu görülmüştür. Bununla birlikte küreselleşmenin, millet ve vatan anlayışını, ulus-devletleri ve coğrafi sınırları ortadan kaldırmayı hedeflediği, geleneksel devleti işlevsiz kılmaya çalıştığı değerlendirilmiştir. Sınırsız bir "dünya devleti" fikrinin, uluslararası ilişkilerdeki egemen ulus-devletlerin ulusal egemenliklerinden feragat etmelerini gerektirdiği ve pek mümkün görünmediği ortaya konulmuştur.

Küreselleşmenin, ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasî iş birliğini destekleme, bilgi ve sermayenin serbestçe dolaştığı bir süreci teşvik etme, ulusal ekonomilerin uluslararası piyasayla etkileşimini artırma gibi olumlu taraflarının yanında merkezi hükümetleri ve ulus-devletleri etkisiz hale getirme gibi olumsuz sonuçlarının da bulunduğu görülmüştür. Bilhassa siyasal küreselleşmenin, uluslararası örgütlerin etkisini arttırdığı, hükümetler arası veya ulus-üstü bir modeli benimsediği değerlendirilmiştir. Bu durum gelir dağılımında eşitsizliğe yol açmış, dünya genelinde ve ülkeler arasında mevcut sorunları daha karmaşık hale getirmiştir.

Dijital teknolojilerin başdöndürücü bir hızla ilerlediği günümüzde, "sınırsız dünya devletinin mümkünatı" üzerine yoğun tartışmaların yapıldığı görülmüştür. Son tahlilde, sınırsız dünya devleti fikrinin bir efsaneden ibaret olduğu; bu projenin önündeki en büyük engelin ulus-devlet ve halen en etkili düşünce akımlarından olan "milliyetçilik" fikrinin olduğu, zira "millî-manevi

değerler”, “millet”, “millî kültür” vs. olguları yok sayan bir dünya siyasetinin mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Bununla birlikte sosyo-ekonomik ilişkiler açısından sınırların kaldırıldığı günümüzde, toplumun ve sosyal kurumların (bilhassa ekonomi kurumunun) küresel hareketlerden etkilenmemesi hayatın olağan akışına aykırıdır.

Küresel ekonominin ulus-devletlerin ekonomi politikalarını etkilemediğini söylemek imkânsız olmakla birlikte, ulusal ekonomilerin küresel ekonomik sisteme bağımlı hale getirilmeye çalışıldığı, buna rağmen uluslararası yapılandan çok daha fazla ekonomik etkinliğin devletlerin millî sınırları içerisinde yapıldığı, ayrıca küresel sistemin millî devletleri güçsüzleştireceği kehanetinin bilimsellikten uzak bir yaklaşım olduğu, buna karşılık devletlerin küresel ekonomiden tamamen bağımsız hareket etmedikleri, ancak kendi ulusal çıkarlarını korumak için mümkün olduğunca uzak durmaya çalıştıkları görülmüştür.

KAYNAKÇA

AÇA, M., DURGUT, H. (2004), *Küreselleşen Dünya ve Türk Kimliği*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

ARON, R. (2000), *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Çev. K. Alemdar, Ankara: Bilgi Yayınevi.

AS, İ. (2017). Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Sivil Toplum Kuruluşları. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(1), 31-66. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fuuiibfdergi/issue/39042/457800>.

AYDIN, K. (2014), Yapısal İşlevselci Teori ve Toplumsal Tabakalaşma, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 213-239.

BECER, F. (2017), Durkheim Sosyolojisinde Ahlak ve Yansımaları, *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(12), 813-826.

BOZKURT, V. (2000), *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*, İstanbul: Alfa Yayınları.

BOZKURT, V. (2011), *Değişen Dünyada Sosyoloji*, (6.Baskı), Bursa: Ekin Yayınları.

CİHAN, A. (2011), XIX. Yüzyıl Osmanlı Türkiye'sinde İdare Hukuku Eğitimi ve Türk İdare Hukukçuları, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 12(1-3), 107-134.

ÇOBAN, E., UZUN, H. (2022), Endüstri 4.0'ın Eğitim Alanına Etkileri, *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), 97-125.

ÇUHADAR, C. (2007), Bazı Filozofların Düşüncesinde Devlet Kavramı, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(12), 65-92.

DURDU, Z. (2009), Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 37-50.

ERKAL, M. E. (1995), *Sosyoloji (Toplumbilimi)*, İstanbul: Der Yayınları.

ERKAL, M. E. vd. (1997), *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul: Der Yayınları.

GELLNER, E. (1983), *Nations and Nationalism*, Londra: Cornell University Press.

GİDDENS, A. (2008), *Ulus Devlet ve Şiddet*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

GÖZLER, K. (2007), *Devletin Genel Teorisi*, Bursa: Ekin Kitabevi.

HELD, D., MCGREW, A. (2008), *Küresel Dönüşümler*, Çev. A. R. Güngen vd., Ankara: Phoenix Yayınevi.

HABERMAS, J. (2015). *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*, Çev. M. Sancar ve T. Bora, İstanbul: İletişim Yayınları.

HEYWOOD, A. (2007), *Siyaset*, Çev. B. B. Özipek vd., Ankara: Adres Yayınları.

HEYWOOD, A. (2014), *Siyaset Teorisine Giriş*, (6.Baskı), Çev. H. M. Köse, İstanbul: Küre Yayınları.

HEYWOOD, A. (2016), *Küresel Siyaset*, (4.Baskı), Çev. N. Uslu & H. Özdemir, Ankara: Adres Yayınları.

İBN-İ HALDUN, (2012), *Mukaddime*, Çev. S. Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları.

İŞÇİ, M. (2004), *Siyasi Düşünceler Tarihi*, İstanbul: Der Yayınları.

JANOSKİ, T. vd. (2013), *Siyaset Sosyolojisi*, (2. Baskı), Çev. A. Küçükçiftçi vd., Ankara: Phoenix Yayınları.

KARAGÜL, M. (2016), İbn Haldun'da Asabiyet ile Devlet ve Mülk İlişkisi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(6), 47-59.

KAVAZ, İ., ÖZBUĞDAY, F. C. (2016). Enerjide Dışa Bağımlılık ve Enerji Verimliliği Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(27), 331-349.

KAZGAN, G. (1994), *Küreselleşme ve Ulus-Devlet*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

KIZILÇELİK, S. (2017). *Sosyoloji Tarihi 4: Hegel, Praoudhon, Marx, Durkheim, Weber ve Veblen'in Sosyal Teorileri*, Ankara: Anı Yayıncılık.

KONAT, G., TEMİZ, M. (2019), G20 Ülkeleri Arasında Gelir Yakınsamasının Panel Birim Kök Testi İle Sınanması, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(40), 471-480. <http://dx.doi.org/10.29228/sobider>.

KÖSTEKÇİ, A., KÖSE, M. Y. (2023), *Kripto Para Olgusu ve Vergilendirme Sorunları*, Bursa: Ekin Kitabevi.

KUTLUAY, F. (2019), Siyasal Otorite Kavramının Tarihsel Seyri, *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 1-29.

MARX, K., ENGELS, F. (2019), *Kominist Manifesto*, Çev. N. Satlıgan, İstanbul: Yordam Kitap.

MERİÇ, Ü. (1975), *Cevdet Paşa'nın Devlet Görüşü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

ÖZER, M. A., KARTAL, M. (2023), Devletin Kökenine Yönelik İrade ve Olgu Kuramlarına Dair Değerlendirmeler, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 163-184.

ÖZKAYA, Ö. (2020), Devlet Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (16), 317-352.

ÖZTEKİN, A. (2003), *Siyaset Bilimine Giriş*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

ÖZYURT, C. (2007), Durkheim Sosyolojisinde Ahlâkî Kontrol Sorunu, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5 (13), 95-121.

PLATON, (2008), *Devlet*, Çev. S. Eyüboğlu & A. Cimcöz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

RİTZER, G. (2011), *Küresel Dünya*, Çev. M. Pekdemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

SIR, O. (2004), İbn Haldun'un Devlet ve Siyaset Felsefesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İzmir.

TATAR, T. (2008), *Kürede Dönen Siyaset*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

TATAR, T. vd. (2007), *Kürenin Halleri* (Ed. Yaşar Kaya), İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

TİYEK, R. (2020). Devletin Endüstri İlişkilerindeki Roller ve Memurların Toplu Pazarlık Süreci, *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 131-146. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fuuiibfdergi/issue/58380/776581>.

TORTUK, B. B. (2012), İbn Haldun'un Siyaset ve Devlet Felsefesine Dair Görüşlerinin Osmanlı Düşüncesindeki Yansımaları (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Isparta.

UĞUZ, E. H., SAYGILI, R. (2016), Küresel Dünyada Ulus Devlet, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(32), 127-147.

ÜNAL, E. (2012). Düzenleme Teorisi: Büyük Buhran ve 2008 Krizi, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 4(1), 33-45.

WEBER, M. (2006), *Sosyoloji Yazıları*, Çev. T. Parla, İstanbul: İletişim Yayınları.

WEBER, M. (2012), *Ekonomi ve Toplum I*, Çev. L. Boyacı, İstanbul: Yarın Yayınları.

YEATES, N. (2002), Globalization and Social Policy: from Global Neoliberal Hegemony to Global Political Pluralism, *Global Social Policy*, 2(1), 69–91.

YETİM, M. (1994), İbn Haldun'un Devlet Görüşü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Siyaset Anabilim Dalı, İstanbul.

ZEYBEKOĞLU, A. E. (2009), Carl Schmitt'in 20. Yüzyıl Devlet ve Siyaset Kuramına Katkısı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul.